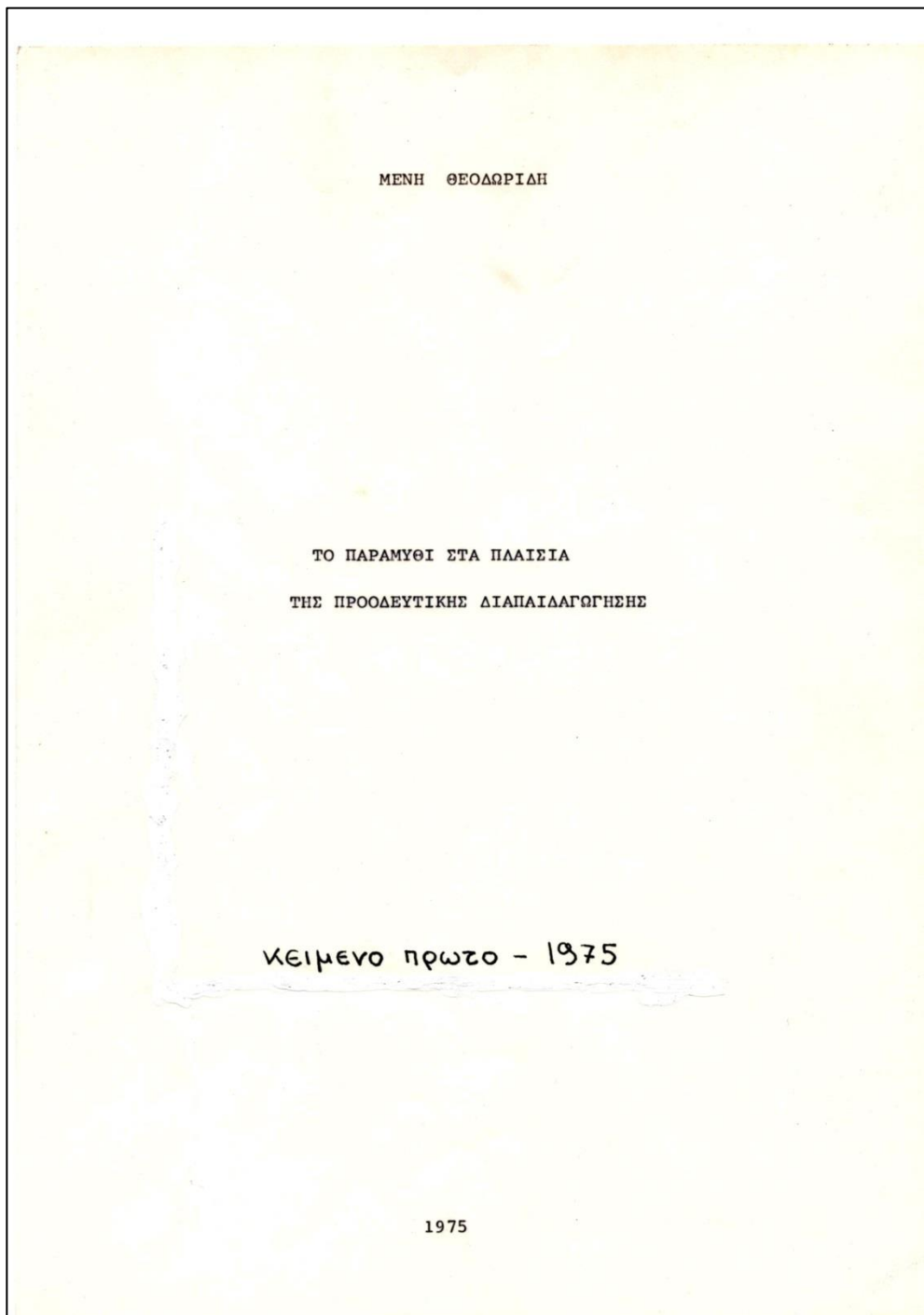

... βασιλιάδων, δράκων και πριγκιπισσών συνηγορία!

Πρόκειται για μη δημοσιευμένο κείμενο εφαρμοσμένης παιδαγωγικής και όχι μελέτης των παραμυθιών. Συστηματοποιεί τις προσωπικές απόψεις που εκφράστηκαν στη συζήτηση-αφιέρωμα "Το παραμύθι και το παιδί" η οποία δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα ΑΥΓΗ, 10,11,12,13 Ιουνίου 1975.

Διατηρήθηκε η αρχική ορθογραφία και σύνταξη του κειμένου που παραπέμπει στο πλαίσιο των στρατευμένων κειμένων εκπαιδευτικής πολιτικής και εκλαΐκευσης με "μαοϊκό" πρόσημο.

ΤΙ ΕΠΙΔΙΩΚΟΥΜΕ;

'Η διάπλαση τῆς καινούργιας γενιᾶς! ...

"Μέ τί νεραϊδένιους ἡλίους καί φωτερὰ πετράδια
θά πρέπει κανείς νά ζυμώσει τίς προθέσεις του
πρὶν καταπλαστῆ μ' ἓνα τέτοιο ἔργο..."

"Ἡ μήπως ... "κάθε ἐξειδανύκεψη θᾶπρεπε νά γκρε-
μιστῆ καί στή θέση τοῦ παραδοσιακοῦ παραμυθιοῦ νά προωθηθῆ ἓνα ὑλικό πού θά
δώσῃ γέννα σ' ἀγωνιστές, σ' ἐπαναστάτες πού γεύονται ἐξαρχῆς τήν κοινωνική ἀ-
δικία καί μεγαλώνουν μέ μοναδικό στόχο τήν μεγάλη ἀλλαγῆ;"

... 'Απορίες, ἐρωτήσεις, προβλήματα καί, πιδ συχνά, ΨΕΥΔΟΠΡΟΒΛΗ-
ΜΑΤΑ πού τό κριτικό μάτι τῆς ἐπιστήμης δυσκολεύεται νά ἀπαντήσῃ μιά πού ἡ
σύγχρονη παιδαγωγική παραπαίει ἀκόμα ἀνάμεσα σέ ἰδεαλιστικές καταβολές ἢ φλο-
γερό προοδευτισμό (πού ΟΜΩΣ ξεκινῶντας ἀπό ΣΥΓΚΙΝΗΣΙΑΚΑ ἐρεθίσματα ὑπακούει
στίς καθιερωμένες μέχρι σήμερᾶ δομές).

Τό παραμῦθι ἰδιαίτερα, μιά περιοχῆ πού κατ' ἐξοχή θέλουμε ν' ἀφιερῶ-
νομε στό παιδί, ἔχει συχνά μελετηθῆ ἀπό ἐπιστήμονες, μᾶ σχεδόν ἀποκλειστι-
κά ἀπ' τήν ἄποψη τῆς λαογραφίας καί τῆς ἀνθρωπολογίας. Μελετήθηκε δηλαδή σάν
στοιχεῖο μέ ΑΥΤΟΝΟΜΗ ἀξία (ὅπως, ἄς ποῦμε, ἓνα ἔργο λαϊκῆς τέχνης) ἢ σάν ἀ-
ποκαλυπτικό νοοτροπίας καί δομῆς τῶν τόπων καί ἐποχῶν πού τό γέννησαν. Ἀναμ-
φισβήτητα, τό παραμῦθι ἀνήκει ΚΑΙ σ' αὐτούς τοὺς χώρους. Ἡ δουλιὰ μελετητῶν
σάν τόν Γιώργο Μέγα, τόν Γιώργο Ἰωάννου καί ἄλλων, πού ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ
εὐκολά νά βρῆ στήν πυκνὴ εἰσαγωγή τῆς συλλογῆς "Παραμῦθια τοῦ λαοῦ μας", βρῖ-
σκει τῆ δικαίωσή της σάν μελέτη τῆς πλούσιας παράδοσῆς μας στό χῶρο αὐτό.
Στή κατεύθυνση ὅμως αὐτῆ μιλάμε γιά τήν ἀξία τοῦ ὑλικοῦ μέ βασικό γνώμονα
τήν ΜΗ ἐπέμβασή μας πάνω σ' αὐτό. Μιλάμε ἀπ' τῆ σκοπιὰ τοῦ συνεργεῖου διάσω-
σης - ἀποκατάστασης - μελέτης. Σύμφωνα μέ μιά τέτοια ἀντιμετώπιση, τό παρα-
μῦθι ΔΕΝ νοεῖται σάν κάτι πού θά ἐπέμβουμε πάνω του, ἀνάλογα μέ τίς ὅποιες
προθέσεις μας, Δέν θά μπορούσαμε μ' ἄλλα λόγια νά τό χρησιμοποιήσουμε σάν ΦΟ-
ΡΕΑ καί ΟΡΓΑΝΟ. Αὐτό γιὰτί ἀπ' τίς λαογραφικῆς ἐπιστῆμες ἡ προσπάθεια ἐντοπι-
ζεται στό νά καταδειχτοῦν κοινωνικά συμπεράσματα ΞΕΚΙΝΩΝΤΑΣ ἀπ' τό παραμῦθι.
'Ο φακός τῆς ἀνάλυσης προϋποθέτει τῆ μή ἐπέμβασή μας στό ὑλικό. Ἀκριβῶς ὅπως
ὅταν μελετᾶμε ἓνα ἱστοφόρο παληᾶς ἐποχῆς, δέν προσπαθοῦμε νά τοῦ προσαρμό-
σουμε καί μιά νητζελομηχανή γιά νά πηγαῖν πιδ γρήγορα! ...

'Εδῶ ὅμως θά ξεκινήσουμε μέ ἐντελῶς διαφορετικό στόχο. "Ἄν τό παρα-
μῦθι θεωρηθῆ ὡς ὄργανο διάπλασης (σέ κάποιο ποσοστό ἔστω) μιᾶς γενιᾶς πού
ἔρχεται, καί ἂν -τό κυριώτερο- ἔχουμε κάποιες θέσεις γιά τό ὅτι ἡ γενιά
αὐτή θά πρέπει νάναί ἔτσι κι ὄχι ἄλλοιῶς, τότε τό πρόβλημά μας δέν εἶναι ἡ
μελέτη τοῦ ἱστοφόρου μᾶ ἡ ΣΧΕΔΙΑΣΗ ἑνός ΝΕΟΥ μεταφορικοῦ μέσου πού χάρη στή
προχωρημένη μας γνώση θά μᾶς ὀδηγήσῃ ὅσο γίνεται γρηγορώτερα καί ἀσφαλῆστερα

στούς στόχους μας. Σέ τελευταία μάλιστα ἀνάλυση, καθόλου δέ μᾶς ἐνδιαφέρει ἄν τό σχεδιάσμαμά μας δέν θᾶχη πανιά ἢ κατάρτια. Καί γιά νά μήν ὀδηγηθοῦμε σέ βιαστικά συμπεράσματα, ἄς θυμώμαστε πῶς-φυσικά-μονάχη ἡ ἀπουσία πανιῶν καί καταρτιῶν δέν σημαίνει καθόλου πῶς τό καράβι μας εἶναι τό σωστό. Μοναδικό κριτήριο τοῦ ἀποτελέσματος εἶναι ἡ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ τοῦ ὄργανου μας στήν ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗ τοῦ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟΥ ΣΚΟΠΟΥ. Μ'ἄλλα λόγια, μᾶς ἀπασχολοῦν πλότερο οἱ δομές λειτουργίας ἀπό τήν ἐξωτερική ἐμφάνιση. Ὅσο γιά τίς παλιές δομές, θά τίς ἀναζητήσουμε σάν γνώση ΧΡΗΣΙΜΗ στή σημερινή μας προσπάθεια, ἀλλά ΠΟΤΕ ΔΕΣΜΕΥΤΙΚΗ γιά τή χάραξή μας.

ΤΟ ΧΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΗΜΕΡΑ

Ἐχοντας αὐτά στό νοῦ μας ἄς ἀναζητήσουμε τή λειτουργία τοῦ παραμυθιοῦ στόν Παραδοσιακό Κοινωνικό Χῶρο. Ἄς γυρῶσουμε δηλαδή στήν προβληματική ὀργάνωση τήν καθορισμένη ἀπό τή ζωή τοῦ ἀγρότη, τοῦ κτηνοτρόφου, τοῦ ναυτικοῦ - μέλους μιᾶς περιορισμένης κοινότητας ὅπως εἶναι τό χωριό. Ἦδη, οἱ λαογραφικές μελέτες πού ἔχουν γίνει, ἐντοπίζουν τόν ἰσχυρό κοινωνικό ρόλο τοῦ παραμυθιοῦ στήν ὀργάνωση αὐτή. Τά περιορισμένα μέσα ψυχαγωγίας κάνουν τό παραμῦθι ἓνα πολύ σημαντικό μέσο γιά τή ΣΥΣΦΙΞΗ τῶν ΔΕΣΜΩΝ μέσα στή κοινότητα καί τήν προώθηση τοῦ αἰσθήματος τῆς ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΣΥΝΥΠΑΡΞΗΣ. Ὁ κόσμος μαζεύεται σέ κάποιο σπύτι καί ἐκεῖ, ρουφῶντας κυριολεκτικά τίς χωρὶς δεσμά καί ὄρια ἱστορίες τοῦ παραμυθιοῦ, κάνει κάτι περισσότερο ἀπό τίς σύγχρονες ψυχαγωγικές ἐκδηλώσεις καί συναναστροφές: Κοινωνεῖ καί ἐκκλησιάζεται! Ταυτόχρονα ἐκφράζει σέ σοφά καί ΕΥΛΗΠΤΑ σχήματα ὅλη του τήν ἠθική καί κοινωνική ἀξιολόγηση (πού στή καθημερινή του ζωή θά ἐφαρμογή, θά συζητήσει, θά μεταδώσει ἢ καί καμιά φορά θά ἀπορρίψει).

Αὐτά στό ἐπίπεδο τῆς κοινότητας. Ἄς ἔρθουμε τώρα στό ἐπίπεδο τῆς οἰκογένειας. Ἡ πολυφθαρμένη πιά (ἀπό τήν ψευτο-ρομαντική κατάχρηση) εἰκόνα τῆς γαλιᾶς πού λέει παραμῦθια δόπλα στό ἀναμένο τζάκι μοιράζοντας μέλι καί καρύδια στά ἐγγονάκια της, ΕΧΕΙ ἴσως νά μᾶς διδάξει δυό - τρία χρήσιμα συμπεράσματα. Πρῶτα - πρῶτα θά προσέξουμε πῶς (μιᾶ πού ἡ παραδοσιακή οἰκογένεια λειτουργεῖ σάν μονάδα ἐπιβίωσης - ἐκπαίδευσης - ψυχαγωγίας) ὅλες αὐτές οἱ βασικές λειτουργίες περιέχονται στή στιγμή αὐτή. Τό μέλι καί τά καρύδια μ'ἄλλα λόγια, δέν εἶναι μιᾶ ὁποιαδήποτε λιχουδιά γιά τόν συγκεκριμένο χῶρο, ἀλλά ἡ πλεόδυνεμένη ἱκανοποίηση τῆς τοτινῆς παιδευτικῆς λαίμαργίας ἢ, ἄν θέλετε, τῆς λειτουργίας τῆς ἐπιβίωσης. Κοντά σ'αὐτήν, ἡ συμμετοχή τῶν παιδιῶν ἱκανο-

ποιεῖ ἀνάγκες ψυχαγωγικές μὰ καί δημιουργικές καθώς ἡ φαντασία ξεδιπλώνεται ἀνάμεσα ἀπ' τὴς φλόγες τοῦ τσακιοῦ γιὰ νὰ φτάσῃ στὸ ἀκριβὸ πολιτιστικὸ ἀπόσταγμα πού ἡ γιαιγιά ἐκεῖνη τὴν ὥρα παρέχει. Νά λοιπόν τρεῖς ἀπ' τὴς πιὸ βασικές λειτουργίες τῆς παραδοσιακῆς οἰκογένειας (ΕΠΙΒΙΩΣΗ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ - ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ) συνδυασμένες σοφὰ πάνω σέ ΜΙΑ καί μόνη δραστηριότητα. Γιὰ τὸν λόγο αὐτό, τὸ παραμῦθι εἶναι ἀπόλυτα λειτουργικὸ μέσα στὸ χῶρο πού ἐξετάζουμε. Χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴν ἱκανοποίηση συγκεκριμένων ἀναγκῶν· κάτι πού δύσκολα θὰ βροῦμε στὴ σύγχρονη χρῆση παραμυθιῶν μέσα στὴν οἰκογένεια, μιά πού οἱ ἀνάγκες αὐτές ΙΚΑΝΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ἀπὸ ΑΛΛΟΥΣ ΦΟΡΕΙΣ. Ἡ κυριώτερη ὁμως διεργασία πού συντελεῖται στὴ παραπάνω παραδοσιακὴ εἰκόνα, εἶναι πὼς στὸ ἄκουσμα τοῦ παραμυθιοῦ τὸ παιδί ΔΕΝΕΤΑΙ μὲ τ' ἀδέρφια του καί τοὺς φίλους πού παρακολουθοῦν τριγύρω, πάνω σέ ἀνεξίτηλες ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ. Ἔτσι, στίς λειτουργίες πού ἤδη ἐντοπίσαμε θὰ προσθέσουμε καί τὴν ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ.

ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ; Σήμερα ἡ λειτουργία αὐτὴ ἔχει μετατοπιστῆ κάπως. Καθημερινὰ ἀκοῦμε: "-Φάε τὸ φαῖ σου κι ἡ γιαιγιά θὰ σοῦ πῆ ἓνα παραμυθάκι" ἢ "-θὰ σοῦ πῶ ἓνα παραμῦθι ἂν πᾶς στὸ κρεβάτι σου νὰ κοιμηθῆς". Στὸ ὄργιο αὐτό τῆς κατανάλωσης πού μᾶς πνίγει, ὡς καί τὰ παραμῦθια ἀπόχτησαν ἀνταλλακτικὴ ἀξία. Φυσικά, γιὰ κοινωνικὴ λειτουργία οὔτε λόγος νὰ γίνεταί. "Αν σ' ὄλα αὐτὰ προσθέσουμε καί τὸ γεγονὸς πὼς τὰ παραμῦθια εἶναι μόνον γιὰ "μικρὰ παιδιὰ", καί πὼς εἶναι κάπως ὑποτιμητικὸ γιὰ μεγαλύτερα παιδιὰ νὰ ἀγαποῦν τὸ ἄκουσμα παραμυθιῶν, ἡ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ τοῦ μέσου κατεβαίνει στὸ ΜΗΔΕΝ.

Νά λοιπόν, πού ἀνακαλύπτουμε πὼς ἂν κάτι λείπει ἀπ' τὸ σημερινὸ παραμῦθι (ἀκόμα δὲν ἀρχίσαμε νὰ μιλάμε γιὰ τὸ πὼς θὰ φτιαχτῆ τὸ καινούργιο βᾶπορ· σκαλίζουμε ἀπλῶς τὰ χαμένα), εἶναι ὅχι τόσο ἡ σύγχρονη προσαρμογὴ του στὰ "καυτὰ" σημερινὰ προβλήματα, ὅσο ἡ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ του ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ πού ἔχει ἐντελῶς ΧΑΘΗ. Τὸ πρῶτο μας βῆμα θᾶναι νὰ δώσουμε στὸ παιδί παραμῦθια ΟΧΙ ΓΙΑ ΝΑ ΚΑΤΕΗ ΦΡΟΝΙΜΟ καί κάτω ἀπ' τὸν ἔλεγχό μας, μὰ γιὰτὶ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕ τὸ ὕδω καί τὴς ἀπόλυτα ὑπαρκτές ἀνάγκες του γιὰ ἐκπαιδευτικὴ ψυχαγωγία. Τὸ ἐπόμενο καί ἀκόμη σημαντικώτερο βῆμα, θᾶναι ἡ τοποθέτηση τοῦ παραμυθιοῦ μέσα στὰ πλαίσια τῶν ΟΜΑΔΙΚῶΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤῶΝ τῶν παιδιῶν. Ἡ κατάλληλη γιαιγιά φυσικά εἶναι ἓνα εἶδος πού σπανίζει· κι ἄλλο τόσο ἡ οἰκογένεια πού ἐκπληρώνει τὴς προϋποθέσεις γιὰ μιὰ ὁμαδικὴ παρακολούθηση παραμυθιῶν. Ἔτσι, τὸ παραμῦθι θὰ πρέπει (τοῦλάχιστον μετὰ τὰ ἔξι χρόνια ἡλικίας) νὰ ἐνταχτῆ μὲ κάποιον τρόπο στὸ ΣΧΟΛΕΙΟ. Θὰ πρέπει δηλαδή ἡ ἀναμφισβήτητη ψυχολογικὴ ἀνάγκη τοῦ παιδιοῦ γιὰ φανταστικούς κόσμους, νὰ ἀποτελέσῃ τὸ χωράφι ὅπου ὁ σπόρος τῶν συλλογικῶν ἐμπειριῶν θὰ βλαστήσῃ τοὺς κατοπινούς καρπούς τῆς ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ. Αὐτό δὲν εἶναι σχῆμα λόγου. Τὸ πὼς θὰ σχεδιαστῆ ἓνα τέτοιο πρόγραμμα ἔτσι ὥστε τὰ παιδιὰ νὰ λειτουργήσουν συλλογικά ἀκούγοντας ἓνα παραμῦθι καί ἔως ἐ-

πεμβαίνοντας, στη συνέχεια, ενεργά πάνω του, είναι αντικείμενο ΜΕΛΕΤΗΣ που αυτή τη στιγμή προωθείται και που φυσικά δεν μπορεί να χωρέσει στα όρια της σημερινής μας κουβέντας. Μιά όμως ΤΕΤΟΙΑ διαδικασία θα πρέπει να επιδιώκουμε όταν κάνουμε λόγο για το νέο παραμύθι που θα δώσουμε στην καινούργια γενιά. ΕΤΣΙ υλοποιούμε -σάν αρχική κατεύθυνση- την αναζήτηση ΝΕΩΝ ΔΟΜΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ του παραμυθιού.

Στό σημείο αυτό, καλό είναι να γίνει μία διευκρινιστική παρατήρηση: 'Η εξέλικτική πορεία της νόησης του παιδιού από τα τρία ως τα δώδεκα χρόνια του παρουσιάζει τόσο διαφορετικές φάσεις, ώστε θάταν άπλοϊκό και αντιεπιστημονικό να συζητάμε για ένα ιδανικό τύπο παραμυθιού που θα καλύπτη όλες τις ηλικίες. **Είναι λοιπόν ατζονόητο πώς με διαφορετικό τρόπο θα επιδιωχτεί ή υλοποίηση της συλλογικότητας για παιδιά τεσσάρων χρονών και διαφορετικά για ζών 8. Πιο κάτω, όταν κάνουμε λόγο για παραμύθι - συλλογική εμπειρία έχουμε στο νοῦ μας τη ΣΧΟΛΙΚΗ ηλικία όταν, σύμφωνα με τα αποτελέσματα πολλών έρευνών, διαμορφώνεται η κριτική ικανότητα του ατόμου, και οργανώνεται σε ἔστω ὑποτυπώδεις ΛΟΓΙΚΕΣ βάσεις το σύστημα αξιών και κοινωνικής ήθικης.**

ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΜΑΣ

Τώρα πιά, μπορούμε να συζητήσουμε για το ΠΩΣ θα πρέπει να διαμορφωθούν τα καινούργια παραμύθια. Θα ξεκινήσουμε απ'τό ΣΤΟΧΟ μας. Δεν είναι βέβαια τούτης της στιγμής να έρευνήσουμε τις πιθανές θέσεις για τις διάφορες κατευθύνσεις που ή παιδαγωγική μας θα ακολουθήσει. Τό θέμα, ούσιαστικά κοινωνικοπολιτικό, έχει βαθειές ρίζες μέσα στη φιλοσοφία και είναι δύσκολο να απομονωθεί. ΜΕ δύο κουβέντες λοιπόν, διατυπώνουμε μία χονδρική κατεύθυνση κι'όποιοι συμφωνή ἄς μᾶς συντροφέψη:

- 1) Τό κυριώτερο γνώρισμα της νέας γενιάς θα πρέπει να είναι ή ικανότητα της για ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΓΥΡΩ ΧΩΡΟΥ ΜΕΣΑ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΥΛΙΣΤΙΚΗΣ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗΣ. Ταυτόχρονα:
- 2) θα πρέπει να ισχυροποιηθῆ ή ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗ ΣΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΔΥΝΑΜΗ ΠΟΥ ΠΗΓΑΖΕΙ ΑΠΟ ΜΙΑ ΖΩΝΤΑΝΗ ΟΜΑΔΑ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.

"Αν οί δύο τούτες κατευθύνσεις βροῦν τήν ἔκφρασή τους πάνω στο καινούργιο παραμύθι, ή ἔπιτυχία μας θάναί ἤδη μεγάλη. Ποιές όμως δομές θα μᾶς ἔξασφαλίσουν τήν ἔκφραση τῶν δύο κατευθύνσεων που ἀναφέραμε πιο πάνω;

ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Ἄς ξεκινήσουμε ἀπό τό ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ τῶν παραμυθιῶν. Στή πρώτη ματιά, σχεδόν ὅλος ὁ κόσμος συμφωνεῖ πῶς ἕνα προοδευτικό παραμύθι δέν θάταν δυνατό νά μιλάη γιά νεράϊδες καί φτερωτά ἄλογα, γιά βάλαμα μέ μαγικές ἰδιότητες καί γιά χρυσᾶ μήλα ἢ -ἀκόμα χειρότερα- γιά πεντάμορφες βασιλοπούλες. Ἡ ἄποψη ὅμως αὐτή διατυπώνεται πύσω ἀπ'τό κοντόφθαλμο κρῦσμα τῆς μεγαλύστικῆς μας ἀνάγνωσης τῶν στοιχείων ἑνός παραμυθιοῦ. Ἐμεῖς, πού ξέρουμε καλά τίς πριγκηπέσες πού τόσο καιρό κάθουνταν στό σβέρκο μας καθώς κι ὁλόκληρο τό γαλαζοαἷματο σόϋ τους, διαβάζουμε καί ΚΑΤΑΝΟΟΥΜΕ τή λέξη βασιλοπούλα μ'ἕνα τρόπο Α. Δέν ἰσχύει καθόλου τό ἔδιλο καί γιά τό παιδί. Αὐτό, ἀκούγοντας τή λέξη βασιλοπούλα πλάθει ἕνα ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΟ τέλεια ἀποκομμένο ἀπ'τήν πραγματικότητα, κι εἶναι ΣΤΟ ΧΕΡΙ ΜΑΣ τό στερεότυπο αὐτό νά χρησιμοποιηθῆ σύμφωνα μέ τίς ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΕΣ ἀρχές πού ἐπιδιώκουμε. Κοντά σ'αὐτό, πρέπει νά ξέρουμε ὅτι τό παιδί κατέχεται ἔτσι κι ἄλλοιῶς ἀπό μιᾶ τάση νά "μυθοποιῆ" (καί νά ἀποδύνη ζωή) σέ ἕνα σωρό ἐρεθίσματα τῆς καθημερινῆς του ἐμπειρίας. Ἡ τάση αὐτή, πού μέ κανένα τρόπο δέν πρέπει νά μπερδεύουμε μέ τήν ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ "φυγή", εἶναι κάτι πού συνοδεύει τίς ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΛΟΓΙΚΗΣ τοῦ παιδιοῦ γιά νά χαθῆ σταδιακά ὡς τά δώδεκα περίπου χρόνια ἡλικίας. Ὁ κίνδυνός μας λοιπόν δέν μπορεῖ νά εἶναι οἱ φανταστικοί κόσμοι τῶν παραμυθιῶν, ἀφοῦ αὐτοῦ περιέχονται σά στοιχεῖα δομῆς στή καθημερινή λογική τοῦ μικροῦ παιδιοῦ. Ἀπεναντίας μάλιστα, θά μπορούσαμε νά ποῦμε πῶς ὅσοι προσπαθοῦν νά ἐπέμβουν στή διάσταση αὐτή τῶν παιδικῶν παραμυθιῶν, εἶναι σάν νά ἀγωνίζονται νά ἀλλάξουν τό περιτύλιγμα ἑνός πακέτου: Ὁ στόχος τους δέν εἶναι ἀμελητέος, εἶναι ὅμως ἐπικίνδυνα μικρός. Καθένας θά συμφωνοῦσε πῶς ἡ καιρία ἐπέμβασή μας θά πρέπει νά ἀφορᾶ τό περιεχόμενο τοῦ πακέτου κι ὄχι τή μορφή παρουσίαισής του (ὅσο γιά τό "ποιός" καί "γιατί" θά προσφέρῃ τοῦτο τό πακέτο, μιλήσαμε ἤδη καί θά ξαναγυρίσουμε παρακάτω). Ἄς φωτίσουμε λοιπόν τήν πύ πάνω ἄποψη μέ μιᾶ σειρά παραδειγμάτων ἀπό τέσσερις προχειροκαμωμένες ἱστορίες:

- 1) Ἐνας βασιληᾶς φέρεται ἄδικο σέ κάποιον ὑπῆκόο του. Αὐτός ἀναγκάζεται νά ξελιτευτῆ καί στό δρόμο του ἀπαντᾶ μιᾶ γριούλα ἀνήμπορη. Πονετικός καθώς ἦταν, τήν βοηθᾶ. Ἐκεῖνη ὡστόσο ἦταν στή πραγματικότητα μάγισσα, καί γιά νά τόν ἀνταμοῦψῃ ἀποφασίζει νά τόν βοηθήσῃ. Χάρη στίς μαγικές τῆς ἱκανότητες, ὁ ἄδικος βασιληᾶς διώχεται καί τή θέση του παίρνει ὁ πονετικός ἥρωας πού βασιλεύει ὡς τά βαθειά γηρατιά.
- 2) Ἐνας ἀγρότης ἀφοῦ εἶδε κι ἀπόειδε πῶς οἱ πλούσιοι τοῦ παίρνουν ὅσα μέ χύλιους κόπους βγάνει τό χωράφι του, ἀποφασίζει νά ξελιτευτῆ. Ἐκεῖ, ἐργάζεται σκληρά προσπαθῶντας νά κἀνῃ οἰκονομίες. Χύλιοι δυό πειρασμοῦ τόν ζώνουν ὁλημερίς μά ἐκεῖνος καταφέρνει στό τέλος νά μαζέψῃ τά

άπαραύτητα λεφτά καί νά αγοράση ένα κατακαίνουργιο τρακτέρ. Πράγματι, γυρίζει μ'αυτό στό χωριό του καί χάρη στήν έργατικότητα του γνωρίζει μεγάλη προκοπή.

- 3) Ένας βασιληᾶς φέρεται ἄδικα σέ κάποιο ὑπῆκοό του. Αὐτός καταφεύγει σέ μιᾶ μάγισσα πού τοῦ δίνει ἕνα φυλαχτό καί τόν ὀρμηνεύει νά φάξη νά βρῆ ὅσους ἔχουν τό ἴδιο φυλαχτό στό λαιμό τους καί νά τούς κἀνη φύλους. Σέ κάμποσα χρόνια μαζεύονται σαράντα φίλοι πού ἄν τούς ἔβλεπε χωριστά θᾶλεγε πῶς ἦταν ἀνήμποροι καί χωρίς προκοπή. Μά μόλις βάλαν τά φυλαχτά τους μαζύ σ'ένα σακκούλι καταπῶς εἶχε πῆ ἡ μάγισσα, εὐθύς γινήκαν σαράντα λεβέντες μέ τ'ἄρματα καί τά τσαπράζια τους σάν ἀστακοί! Τᾶβαλαν τότε μέ τόν στρατό τοῦ βασιληᾶ καί τόν ἐδιωξαν. Καί γιά νά μήν ξαναδικηθῆ κανεῖς εἶπαν πῶς πιά, δέν θά γίνη ἄλλος βασιληᾶς. Καί πῶς γιά τίς δουλιές τοῦ βασιληᾶ θά διαλέγουν κάθε μήνα κι ἀπό ἕνα ἄνθρωπο τοῦ λαοῦ νά ἔχη τό νοῦ του νά πηγαίνουν ὅλα καλά· εἰδαλλιῶς, μόλις περάση ὁ μήνας θά βρῖσκη τό μελά του.
- 4) Ένας τσιφλικᾶς ἐκμεταλεύεται τούς ἀγρότες. Ψωμάκι τοῦ ἰδρώτα τους δέν καταφέρνουν νά φᾶνε καλά - καλά ἐνῶ ἐκεῖνος χαίρεται καί ξεφαντώνει. Σιγά-σιγά ξεθαρρεύουν κι ἀποφασίζουν ὅλοι μαζύ νά τοῦ ἐναντιωθοῦν. Τῆ πρώτη φορά διστάζουν, τῆ δεύτερη κάποιος χαλαίει τά σχέδια μέ προδοσία, μᾶ τῆ τρίτη κάνουν μιᾶ μεγάλη ἀπεργία πού φουρκίζει τόν τσιφλικᾶ ὅσο δέν παίρνει. Βάζει λοιπόν τούς δικούς του νά κυνηγήσουν τούς ἀγρότες μᾶ ἐκεῖνοι νικοῦν καί γίνονται κύριοι τῶν χωραφιῶν. Ἔτσι, ἰδρύεται ἕνας τρανός Συνεταιρισμός ὅπου ὅλοι δουλεύουν τό ἴδιο καί ὅλοι μοιράζονται τά κέρδη στά ἴσα. Μέχρι σήμερα μάλιστα, ὅποιος περάση ἀπό κεῖ θά σαστίση μέ τῆ δικαιοσύνη καί τήν εὐτυχισμένη ζωή πού βλασταίνει ἐκεῖ.

Οἱ ἱστορίες 1 καί 2 ἔχουν διαφορετική ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ, μᾶ στήν οὐσία ἔχουν ἀκριβῶς τήν ἴδια ΑΝΤΙΔΡΑΣΤΙΚΗ ΔΟΜΗ. Καί οἱ δύο μιλοῦν γιά τήν ΑΤΟΜΙΚΗ ἐπιτυχία τονίζοντας τό στοιχεῖο τοῦ ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΟΥ ἥρωα πού λειτουργεῖ ΕΝΤΕΛΩΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΑ ἀπ'τόν ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΧΩΡΟ ἀντιλῶντας δυνάμεις μονάχα ἀπ'τήν ἀνεραϊότητα τοῦ χαρακτήρα του. Θέλουμε μ'αὐτές νά ἀπεικονίσουμε τό ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΟ ΣΦΑΛΜΑ, πῶς ἄν ἀλλάξουμε τῆ ΜΟΡΦΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ ἑνός παραμυθιοῦ ὅλα θᾶταν ἐντάξει. 'Απεναντίας μάλιστα' τό μόνο πού πετυχαίνουμε ἀφαιρῶντας τά φανταστικά στοιχεῖα (προκειμένου νά πᾶμε ἀπό τήν 1 στή 2) εἶναι νά "ἐκμοντερνίσουμε" τό ἀντιδραστικό περιεχόμενο τῆς 1. Ἡ ἱστορία 3 ΟΜΩΣ, παρόλη τῆς τῆ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΦΟΡΜΑ λειτουργεῖ πολύ πιό ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΑ ἀπό τήν 2, ἐμφανίζοντας τήν ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΗ ΟΜΑΔΑ ΜΕ ΤΗΝ ΚΟΙΝΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ σάν ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ. Κι ἔτσι, φτάνουμε στό ἐρώτημα:

Άπό τίς ιστορίες 3 καί 4 πού ἔχουν, λίγο ὡς πολύ, κοινή ἐσωτερική δομή, ποιὰ θά προτιμήσουμε; Μέ ἄλλα λόγια, στήν κάθε μιὰ ἀπ' τίς δύο τελευταῖες περιπτώσεις, τί χάνουμε καί τί κερδίζουμε;

Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΕΞΩ-
ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ

Γιά νά ἀπαντήσουμε τό ἐρώτημα αὐτό θά πρέπει νά λοξοδρομήσουμε λιγάκι. θά δοῦμε τόν χαρακτῆρα καί τίς λειτουργίες τριῶν εἰδῶν ἐξωπραγματικῆς ἀφήγησης καί συγκεκριμένα τοῦ μύθου, τῆς παραβολῆς καί τοῦ παραμυθιοῦ:

Οἱ μῦθοι ἦσαν συνήθως ἕνα ἀπό τά μέσα πού χρησιμοποιοῦσαν τά ἀρχαῖα ἱερατεῖα γιά νά ΚΩΔΙΚΟΠΟΙΟΥΝ τίς μυστικές γνώσεις. Ἔτσι, χάρη σ' ἕνα σύστημα ΑΠΟΚΡΥΠΤΟΓΡΑΦΗΣΗΣ ἐννοιῶν πού μόνον οἱ μυημένοι κατεῦχαν, ὁ μῦθος μετέφερε ἀπόκρυφες γνώσεις, ἐνῶ γιά τούς ἀπλούς ἀνθρώπους δέν ἦταν παρά μιὰ περὶ ἐργη ἱστορία πού γιά λόγους ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥΣ ΕΠΡΕΠΕ νά πιστεύουν. Τέτοιοι μῦθοι ἦταν ὅλοι οἱ μῦθοι τῆς γέννησης τοῦ κόσμου καί τῶν θεῶν τοῦ Ἡσίοδου, οἱ μῦθοι τῆς Ἀργοναυτικῆς Ἐκστρατείας, οἱ μῦθοι τοῦ Διόνυσου κ.λ.π. Γεγονός λοιπόν εἶναι πῶς ὁ μῦθος ἀπευθύνονταν σέ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟΥΣ ΔΕΚΤΕΣ (τούς μυημένους) καί, ἐφόσον λειτουργοῦσε, ΟΛΟΙ ΟΙ ΔΕΚΤΕΣ δέχονταν τό ΙΔΙΟ ΜΗΝΥΜΑ (δέν ὑπῆρχε δηλαδή περιθώριο γιά ὑποκειμενικές ἐρμηνεῖες).

Οἱ παραβολές πάλι, ἦταν προσάθετες ΕΚΛΑΪΚΕΥΣΗΣ ἐνός μηνύματος. Προκειμένου δηλαδή ὁ πομπός - ἀφηγητής νά ἀναφερθῆ σέ ΑΦΗΡΗΜΕΝΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ πού οἱ ἀπλοῦ ἀνθρώποι δυσκολεύονταν νά παρακολουθήσουν, χρησιμοποιοῦσε μιὰ φανταστική ἱστορία πού ἐξηγοῦσε ὅ,τι ἤθελε νά πῆ. Σάν τέτοιες παραβολές θάπρεπε νά χαρακτηρίζουμε τούς "μύθους" τοῦ Αἰσώπου καί τοῦ Λαφονταῦν, τίς παραβολές τῆς Καυνῆς Διαθήκης κ.λ.π. Καί πάλι -ὅπως καί στοὺς μύθους- ἐφόσον ἡ παραβολή λειτουργοῦσε μ' ἐπιτυχία, ΟΛΟΙ ΟΙ ΔΕΚΤΕΣ δέχονται τό ΙΔΙΟ ΜΗΝΥΜΑ - ΔΙΔΑΓΜΑ, καί ὑποκειμενικές ἐρμηνεῖες τῆς παραβολῆς μᾶλλον ἀντιμάχονται τόν ἴδιο της τό στόχο. Ἄν τά τέσσερα παραδείγματα ἱστοριῶν πού, ^{εἶδαμε} παραπάνω λογαριαστοῦν σάν παραβολές, θά καταλάβουμε πῶς ἡ 3 εἶναι πλεονεκτικότερη γιατί ἔχει ἀκριβῶς ἐκεῖνο τό χαρακτηριστικό πού κάνει μιὰ παραβολή πλεονεκτικότερη ἀπὸ μιὰ ἀληθινή ἱστορία. Χάρη δηλαδή στά ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ της στοιχεῖα ΓΕΝΙΚΕΥΕΤΑΙ καί ἀνάγεται σ' ἕνα ἐπίπεδο ΑΦΗΡΗΜΕΝΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ (πού ἄλλωστε εἶναι ὁ ἀρχικός στόχος κάθε παραβολῆς) βοηθώντας συνάμα τῆ ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ τοῦ θεατῆ (ὁ ἀναγνώστης ἄς φέρη στό νοῦ του τίς ἀπόψεις τοῦ Μπρέχτ γιά τό ἐπικό θέατρο). Ἄπό τήν ἄλλη πλευρά, ἡ ἱστορία 4 ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἔχει ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ στοιχεῖα ΔΕΣΜΕΥΕΤΑΙ στό ἐπίπεδο τῆς ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗΣ ΛΥΣΗΣ (πού σέ ἕνα σωρὸ περιπτώσεις μπορεῖ νά μὴν ταυριάζ-

ζη), καί δέν τοποθετεῖ τόσο τό "ΠΝΕΥΜΑ" τῆς ἱστορίας.

Τέλος, ἄς ἔρθουμε στά παραμύθια. Συνήθως ὅταν συζητᾶμε γιά τόν "δέκτη" ἑνός μηνύματος ἢ μιᾶς ἀφήγησης ἐννοοῦμε κάποιον πού ἀκριβῶς ἐπειδή "δέχεται" περιορίζεται σέ ἕνα ρόλο ΠΑΘΗΤΙΚΟ (ἄσχετα ἂν τήν ἄλλη στιγμή ἐνεργοποιηθῆ ἔξ αἰτίας τοῦ μηνύματος). Αὐτό συμβαίνει, ὅπως διαπιστώσαμε, τόσο στό δέκτη τοῦ μύθου ὅσο καί τῆς παραβολῆς. Στό παραμύθι ὅμως, τά πράγματα μπλέκονται λιγάκι.

Ὅλοι μας θάχουμε προσέξει πῶς ὅταν ἕνα παιδί ἀκούη ἕνα παραμύθι γιά ΠΟΛΛΟΣΤΗ φορά, ἐπιμένει σέ ὀρισμένες ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΕΣ (πού ἐμεῖς θεωροῦμε ΑΣΗΜΑΝΤΕΣ στήν ἀνέλιξη τοῦ παραμυθιοῦ) καί συχνά ἐντυπωσιάζεται ἀπό ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ στοιχεῖα (π.χ. ἄς θυμηθοῦμε φράσεις σάν: "... κι ἀπάνω στό δέντρο εἶδε τότε ἕνα πορτοκάλι χρυσό πού κρέμονταν ὄχι ἀπό ἕνα, μά ἀπό τρία κλωνιά μαζύ'..."). Μέ τόν ἴδιο τρόπο ἐπιλογῆς, τά παιδιά ΔΟΥΛΕΥΟΥΝ μέ τήν φαντασία τους ἕνα ἢ πιά πολλά σημεῖα τῆς δράσης ἐκδηλώνοντας μιᾶ ἔντονη ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ, ἐνῶ ἄλλα σημεῖα τά ΑΠΩΘΟΥΝ καί τά ἀφήνουν νά περάσουν χωρὶς ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον.

Μέ ἄλλα λόγια, ὅταν τά παιδιά ἀκοῦν ἕνα παραμύθι, ΕΠΕΜΒΑΙΝΟΥΝ πάνω του ἘΝΕΡΓΗΤΙΚΑ. Κι ὅσο πιά πολλές δυνατοῦτες παρέχει τό παραμύθι γιά ἐπέμβαση (ὅσο δηλαδή κεντρίζει τήν φαντασία πιά πολύ) τόσο περισσότερο ἀρέσει στά παιδιά καί ζητοῦν νά τό ξανακούσουν. Ἔτσι πού τό δίδαγμα τοῦ παραμυθιοῦ (πού συνήθως ὑπάρχει) νά πέφτη σέ ΔΕΥΤΕΡΩΤΕΡΗ μοῦρα καί τό ἐνδιαφέρον νά ἐντοπίζεται στά ΕΞΩΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ στοιχεῖα. Φτάνουμε λοιπόν στό συμπέρασμα πῶς, στό παραμύθι κατ' ἐξαιρέση, ὁ δέκτης καλεῖται νά κάνει ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΗ ἀνάγνωση τοῦ ἐρεθίσματος καί φυσικά νά ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΘΗ ἀπό τούς ἄλλους δέκτες.

Ὁ πιά σημαντικός λοιπόν στόχος τοῦ παραμυθιοῦ εἶναι τό ΕΡΕΘΙΣΜΑ τῶν ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΩΝ ΙΚΑΝΟΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΦΑΝΤΑΣΙΑΣ τοῦ παιδιοῦ κι ὄχι ἡ ἐκπαίδευσή του πού μπορεῖ νά γίνη κι ἀπό ἄλλα κανάλια ἐπικοινωνίας. Αὐτό φυσικά ΚΑΘΟΛΟΥ δέν σημαίνει πῶς θά ἀδιαφορήσουμε γιά τό ΔΙΔΑΓΜΑ τοῦ κάθε παραμυθιοῦ. Τώρα ὅμως πού ξέρουμε ὅτι στήν ἴδια ἐξωπραγματική ἀφήγηση μπορεῖ νά συνδυαστῆ ΚΑΙ ἡ λειτουργία τοῦ παραμυθιοῦ ΚΑΙ ἡ λειτουργία τῆς παραβολῆς, ἔχουμε πρόσθετους λόγους ὄχι μόνο νά προτιμήσουμε τήν ἱστορία 3 ἔναντι τῆς 4, μά ΚΑΙ ΝΑ ΠΡΟΣΘΕΣΟΥΜΕ διάφορα ΕΞΩΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ πού τό παιδί ἔχει ΑΝΑΓΚΗ γιά νά ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΘΗ, ἐφόσον αὐτά δέν ἀλλοιώνουν τή ΔΟΜΗ τοῦ μηνύματός μας. Πρόσθετη φροντίδα θά νά νά ΒΟΗΘΗΣΟΥΜΕ σιγά-σιγά τό παιδί νά ξεχωρίζη τά ἐξωπραγματικά στοιχεῖα καί νά τά ΤΟΠΟΘΕΤΗ στό σωστό τους πλαίσιο ὄχι νά τά ἀρνεῖται. Θά πρέπει δηλαδή νά καταλάβη μέ τά χρόνια, πῶς τά στοιχεῖα

αυτά ΤΑ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΜΕ έπειδή μās τέρπουν και ψυχαγωγούν' όχι έπειδή τά πιστεύουμε. Μέ τόν ίδιο τρόπο πού, όταν θέλουμε, άκοϋμε μουσική πού ξεκουράζει. Τό φέμα και τό όνειρο ΟΤΑΝ ΤΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΟΥΜΕ είναι πολύ ΧΡΗΣΙΜΑ και ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΓΙΑ
ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Καταλήγουμε λοιπόν, πώς όλα αυτά τά στοιχεΐα όπως οί ξανθές άκατάδεχτες βασιλοπούλες, οί πονηρές μάγισσες, οί λάμιες και τά νεραΐδοβότανα είναι στοιχεΐα όχι μόνον δεκτά, αλλά και ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΑ. Φτάνει νά χτιστούν πάνω σ' ένα γερό σκαρί από ΤΙΜΙΕΣ και ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΕΣ αντίληψεις για τόν κοινωνικό χΰρο. ΕΔΩ άκριβώς θά πρέπει νά ρίξουμε τή προσοχή μας ώστε οί ΔΟΜΕΣ του παραμυθιοϋ νά ΜΗΝ έξυπηρετούν τΐς ΙΔΕΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ πού μέχρι σήμερα ύπηρετούσαν. Ήσως μάλιστα δέ θάταν άστοχο οί έπιθυμητές αυτές προοδευτικές αντίληψεις νά όριστούν κάποτε μία προς μία μέ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ-ΥΛΙΣΤΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ώστε οί νέοι συγγραφείς παιδικών παραμυθιοών νά μήν ύποχρεώνονται στή βαριά εϋθύνη έπιλογών πού χρειάζονται πρόσθετη γνώση και σχολαστικότητα. 'Ακόμη, στό ύλικό των έξωπραγματικών στοιχείων θά πρέπει νά διερευνηθΐ ή χρήση ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ μυθοπλασίας πού συγκινεί άμεσα τό παιδί όπως π.χ. τά διαπλανητικά ταξίδια και ή έπιστημονική φαντασία. 'Η μέχρι σήμερα ΚΑΚΙΣΤΗ χρήση τΐς μυθοπλασίας αυτής, καθόλου δέν σημαίνει πώς θά πρέπει νά τή διαγράψουμε από τΐς προσπάθειές μας για τή δημιουργία του καινούργιου προοδευτικοϋ, παιδικοϋ παραμυθιοϋ.

Παρεμβολή δεύτερου κειμένου ως προσθήκης:

F ①

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΦΑΝΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΦΥΓΗ

Πιό πριν τονίσαμε πώς τά έξωπραγματικά στοιχεία σ'ένα παραμύθι, δέν λειτουργοῦν ἀπαραίτητα σάν κανάλια ψυχολογικῆς φυγῆς γιά τό παιδί· μιά πού συνοδεῦουν τίς ἴδιες του τίς διαδικασίες λογικῆς. Ἐχοντας ὅμως συναίσθηση τοῦ κίνδυνου καλλιέργειας ιδεαλιστικῶν φευδαισθήσεων (πρᾶγμα πού λίγο ὡς πολύ κάνουν τά πιό πολλά παραδοσιακά παραμύθια) ὡς προσπαθήσουμε νά δοῦμε πώς θά ἀπαλείψουμε ὀριστικά τήν τάση αὐτή.

Θά πρέπει ἀρχικά νά ἐντοπίσουμε πώς ἄλλο εἶναι ἡ παρουσία έξωπραγματικῶν στοιχείων σέ μιά ἱστορία καί ἄλλο ἡ σχέση τῶν στοιχείων αὐτῶν μέ τήν πραγματικότητα. Εἶναι δηλαδή δυνατόν νάχουμε μιά σειρά έξωπραγματικῶν στοιχείων πού ἀπλῶς ἐρεθίζουν τήν δημιουργική φαντασία τῶν παιδιῶν καί τήν ἐνεργοποιοῦν. Συχνά ὅμως, τά έξωπραγματικά στοιχεία χρησιμοποιοῦνται ἔτσι ὥστε νά καλλιεργοῦν στό παιδί τήν πίστη τῆς "ἄνωθεν" δικαιοσύνης ἢ τήν προσμονή "σωτήρων" μέ ὑπερφυσικές δυνάμεις ἢ ἀκόμα τήν ἐμπιστοσύνη σέ λύσεις πού θά δοθοῦν ἔξω ἀπό τόν ἄνθρωπο καί τόν κοινωνικό του χῶρο.

Ἐς καταφύγουμε πάλι σέ δύο ἱστορίες πού ~~ε~~καρώθηκαν ἐπίτηδες γιά νά εἰκονήσουν τούτη τήν ἀποψη:

1) Σέ μιά γειτονιά μεγαλώνουν δύο ἀγόρια. Ὁ ἕνας εἶναι κακομαθημένος καί φεύτης. Πάντα κακομιλᾷ καί ποτέ κανεῖς δέν εἶδε βοήθεια ἀπό αὐτόν. Ὁ ἄλλος εἶναι καλωσυνάτος καί πάντα προσφέρει τήν βοήθειά του σ'ὅποιον τήν ζητήσει. Κάποτε ὁ πρῶτος ξεκίνησε γιά νά βρεῖ τό μαγικό νερό πού γιαιτρεύει κάθε ἀρρώστεια. Ὅποιος τόβρισκε θά ~~κα~~παιτρευόταν τήν πεντέμορφη κόρη τοῦ βασιληᾶ.

Στόν δρόμο, ἀπάντησε μιά ἐλαφίνα πού εἶχε λαβθεῖ ἀπό κυνηγοῦς καί ἦταν ἀνημπορη νά θρέψη τό μικρό της. Σκέφτηκε νά τήν σκοτώσει μά καθώς δέν πεινοῦσε, τήν προσπέρασε χωρίζνά πολυνοιαστή. Ὅταν ἔφτασε κοντά στήν πηγή μέ τό μαγικό νερό, πετάχτηκε ἕνας δράκος πού τήν φύλαγε καί τοῦ πήρε τήν ἀνάσα.

Ἐτσι ἀπόμεινε ἄφυχος σάν πέτρινο ἄγαλμα, νά στέκει στό μονοπάτι.

Σάν πέρασε καιρός καί δέν γύριζε πίσω, ὁ δεύτερος ἀποφάσισε νά πάει νά τόν βρεῖ καί νά φέρει αὐτός τό ~~μα~~μαγικό νερό.

Στόν δρόμο ἀπάντησε καί αὐτός μιά λαβωμένη ἐλαφίνα ~~ἐλαφίνα~~ μέ τό μικρό της.

Ἀμέσως τήν χαιδεψε καί σάν τῆς ἔδειξε πώς δέν θέλει τό κακό της, ἔδωσε μέ βοτάνια τήν πληγή της νά γιάνει. Ἐδωσε καί στό μικρό ὅσο γάλα εἶχε μαζί του καί μετά σήκωσε γύρω τους κλαδιά καί θάμνους ἔτσι πού νά μήν φαίνονται μέσα στά φυλλάματα καί νά νάιναι προστατευμένοι μέχρι ὅτου ἡ ἐλαφίνα γίνει καλά.

Τότε η έλαφίνα του μίλησε με λαλιά ανθρώπινη κι είπε: "Η βοήθεια που μου έδωσες δεν θα μείνει χωρίς ανταμοιβή". "Ψάξε στην ρίζα τούτου του θάμνου. Θα βρεις ένα σπαθί. Μ'αυτό τό μαγικό σπαθί θα είσαι πάντα ανίκητος. Πρόσεχε όμως. Μή τραβᾷς τό σπαθί χωρίς λόγο, γιατί θα σ'εθρει μεγάλη συμφορά". Πραγματικά πήρε τό σπαθί και συνέχισε τόν δρόμο του. Και σαν έφτασε κοντά στην πηγή βέ τό μαγικό νερό, πετάχτηκε ό δράκος και χύθηκε επάνω του. Τότε τό παληκάρι έσυρε τό μαγικό σπαθί κι εκείνο ζυγιάστηκε μοναχό του και μπήχτηκε κατ'εύθειαν στην καρδιά του δρόκου.

"Υστερα, τό παληκάρι πήρε τό μαγικό νερό και ράντισε τόν πετρωμένο γείτονά του. Αύτός συνήλθε και κίνησαν για τόν γυρισμό.

"Όμως ό κακός ό γείτονας, ζηλιάρης καθώς ήταν άλλο δεν είχε στό νοῦ του παρά πώς θα κλέφει τό μαγικό νερό και τό μαγικό σπαθί. Παραμόνευε λοιπόν την ώρα του ύπνου και βρήκε εύκαιρία νά τ'άρπάξει. Μετά όταν ζύπνησε τό τίμιο παληκάρι, του είπέ: "Κύττα κακομοίρη μου μή βγάλεις ἄχνα για ό, τι έγινε γιατί γάθηκες. Στο έξησ θα λές πώς έγω βρήκα τό μαγικό νερό και τό μαγικό σπαθί και πώς έσύ δούλεφες σαν υπηρέτης μου.". "Έτσι κι έγινε. Μά σαν γύρισαν πίσω ό φευτοήρωας θέλησε νά παινευτεῖ μπροστά στον βασιληᾷ και χωρίς νά ξέρει πώς τό μαγικό σπαθί δεν πρέπει νά φανερόνεται χωρίς λόγο, τό τράβηξε και τό σήκωσε ψηλά. Κι εκείνο ζυγιάστηκε μοναχό του και μπήχτηκε στην καρδιά του βασιληᾷ. Άμέσως όρμησαν όλοι και κλεισαν τόν φευτοήρωα στό πιό βαθύ μπουντρούμε της φυλακής. Και τότε πιά τό άλλο παληκάρι ιστόρησε την ἀλήθεια. Κι όλοι αποφάσισαν νά δώσουν τόν θρόνο του άδικοσκοτωμένου βασιληᾷ στό παληκάρι. Παντρεύηε λοιπόν και την βασιλοπούλα κι έζησε εύτυχισμένος μέχρι τά βαθειά του γηρατειά.

Στην παραπάνω ιστορία είναι φανερό η σχέση έξωπραγματικού και πραγματικότητας: Τό μόνο έφόδιο του ήρωα είναι η καλή του καρδιά. Ηάθε τι άλλο έρχεται σαν "άνωθεν" ανταμοιβή. Ποτέ ό ίδιος δεν καταβάλλει καμμιᾷ προσπάθεια. Ο άπατεώνας τιμωρεῖται από την την ίδια του την άπερισκεψία, κι ό ήρωας δικαιώνεται χωρίς δικό του άγώνα. Άραγε πόση σχέση μπορεί νάχει αυτός ό "θρίαμβος του δικαίου" με την καθημερινή πραγματικότητα; Άς δοῦ με τώρα και μιᾷ δεύτερη έκδοχή. Η αρχή θα εῖναι η ίδια και γι' αυτό την παραλείπουμε:

...Έτσι απόμεινε άφυχος σαν πέτρινο ἄγαλμα νά στέκει σστό μονοπάτι. Σαν πέρασε καιρός και δεν γύριζε πίσω, ό δεύτερος αποφάσισε νά πάει νά τόν βρει και φέρει αυτός τό μαγικό νερό. Στόν δρόμο άπάντησε κι αυτός μιᾷ λαβωμένη έλαφίνα με τό μικρό της. Άμέσως την χάϊδεψε και σαν της έδειξε πώς δεν θέλει τό κακό της, έδωσε με βοτάνια την πληγή της νά γιάνει.

Έδωσε και στο μικρό όσο γάλα είχε μαζί του και μετά σήκωσε γύρω της κλαδιά και θάμνους έτσι πού να μην φαίνονται μέσα στα φυλλάσματα και να νάναι προστατευμένοι μέχρις ότου η έλαφίνα γίνει καλά.

Όπως όμως άσασήκωσε ένα θάμνο, του φάνηκε πώς κάτι γυάλιζε δίπλα στην ρίζα. Σκύβει και βλέπει ένα άσημοκολλημένο σπαθί. Πάνω στην λαβή του έγραφε:

Ή δύναμή σου αν περισσεύει
βοήθεια άς μην γυρεύει,
μά αν δυνατώτερου άπό σέ χτυπάς,
άστροπελέκι γίνομαι κι εύθυσ νικάς.

Καλό κι αυτό σκέφτηκε. Άραγε τί ανά σημαίνουν τούτα τά λόγια... Ζώστηκε τό σπαθί, άποχαιρέτησε την έλαφίνα και συνέχισε τόν δρόμο του.

Καθώς περπάταγε ξεπετάχτηκε μπροστά του ένα φίδι. Άλλο όπλο δέν είχε, έσυρε τό άσημοκολλημένο σπαθί και του κατάφερε μιά γερή σπαθιά. Ζαλίστηκε τό φίδι κι έφυγε φοβισμένο. Κι εκείνος ειπε μέσα του: Ευτυχώς πού ήμουν αρκετά δυνατός γιατί τούτο τό σπαθί είναι κομματάκι βαρύ και δέν βοηθάει... Κάποτε έφτασε κοντά στην πηγή με τό μαγικό νερό. Μόλις πλησίασε, πετάχτηκε ό δράκος πού την φθλαγε. Τό παληκάρι, άλλο όπλο δέν είχε, έσυρε τό άσημοκολλημένο σπαθί και ρίχτηκε εμπρός. Στην στιγμή όμως, τό σπαθί άστραφε σαν κεραυνός και μετά ζυγιάστηκε μοναχό του και μπήχτηκε κατ'εύθειαν στην δρακοκαρδιά, και ό δράκος σφριάστηκε νεκρός στα πόδια του.

Τότε πιά τό παληκάρι κατάλαβε τά λόγια πούταν χαραγμένα πάνω στο σπαθί. Τό σπαθί ήταν μαγεμένο. Όταν πολεμούσες έναν πανίσχυρο έχρό, άστραφτε και χτυπούσε μομαχό σου. Μά σαν ό έχθρός ήταν του χερριού σου, άπόμνε ένα άπλό σπαθί, σαν όλα τ'άλλα.

Πήρε λοιπόν νερό από την μαγική πηγή, ράντισε και τόν πετρωμένο γείτονα του κι αυτός συνήλθε. Του ιστόρησε τά όσα έγιναν και κίνησαν για τόν γυρισμό. Όμως ό κακός ό γείτονας, ζηλιάρης καθώς ήταν, άλλο δέν είχε στον νοῦ σου παρά πώς θά κλέψει τό μαγικό νερό και τό μαγικό σπαθί. Παραμόνεψε λοιπόν την ώρα του ύπνου και βρήκε την εύκαιρεία να τ'αρπάξει. Σαν όμως ξύπνησε τό τίμιο παληκάρι και κατάλαβε τί είχε γίνει, συλλογίστηκε:

Τούτος δώ νομίζει πώς με τό μαγικό σπαθί μ'έχει στο γέρι. Δέν ξέρει πώς μιά πού κι οί δυό είμαστε άνθρωποι τό μαγικό σπαθί δέν πρόκειται να κινηθεί. Και έχοντας αυτά στο μυαλό του χύνεται πάνω στον κακό γείτονα. Έκεινος τραβάει τό άσημοκολλημένο σπαθί μά σαν βλέπει πώς αυτό έστεκε βαρύ κι ακούντο, φοβήθηκε τόσο πού τά παράτησε όλα κι έτρεξε να σωθεί για να μην φάει της χρονιάς του. Πήρε λοιπόν τό παληκάρι πίσω τά πράγματά του και γύρισε στον τόπο του. Έκει, καταπώς είχε υποσχεθεί ό βασιληάς, παντρεύτηκε την βασιλοπούλα κι έζησε εύτυχισμένος ως τά βαθειά γηρατειά.

Σέ τούτη την δεύτερη ιστορία, πραγματικό και έξωπραγματικό δέν μπερδεύονται άποπροσανατολιστικά. Στίς υπερφυσικές δυνάμεις αντίτάσσονται υπερφυσικές. Στίς πραγματικές δυνάμεις αντίτάσσονται ανθρώπινες. Τέλος ό ήρωας δικαιώνεται χάρη στο κουράγιο του και την έξυπνάδα του.

Συνέχεια πρώτου κειμένου:

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ
ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΚΩΝ ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ

Μετά τό περιεχόμενο, ένα άλλο θέμα πού θά πρέπει νά μελετηθή πολύ ὥστε τελικά τό παραμύθι νά ἐξυπηρετήση τούς βασικούς στόχους τῆς παιδαγωγικῆς μας γραμμῆς, εἶναι ὁ ΤΡΟΠΟΣ καί οἱ ΣΥΝΘΗΚΕΣ παρουσίᾳς τῶν παραμυθιῶν στά παιδιὰ. Ἐχουμε κιάλας ξεκαθαρίσει ἀπ'τά παραπάνω ὅτι τό παραμύθι πρέπει νά προσφέρει στό παιδί ένα ἐρέθισμα γιά μιὰ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ. Εἶναι λοιπόν αὐτονόητο πώς, προκειμένου νά δοθῆ ένα παραμύθι, τά παιδιὰ θά πρέπει νά ὀργανώνωνται σέ ΟΜΑΔΕΣ. Ἔτσι, τό βιβλίο λίγο μπορεῖ νά βοηθήση σάν τρόπος παρουσίᾳς. Χωρίς ἀμφιβολία τά κείμενα τῶν παραμυθιῶν θά πρέπει νάναί κάπου τυπωμένα μά τοῦτο ἀφορᾷ τή κυκλοφορία τοῦ παραμυθιοῦ κι ὄχι τή παρουσίᾳς του στά παιδιὰ. Καθένας καταλαβαίνει πόσα προβλήματα θά γεννιῶνταν ἂν ἔπρεπε καμμιά δεκαριά παιδιὰ νά σκύβουν πάνω ἀπὸνα βιβλίο. Ἄν πάλι καθένας εἶχε τό δικό του ἀντίτυπο, ἡ συλλογικότητα τῆς ἐμπειρίας χάνεται ὁλότελα. Γιά τόν λόγο αὐτό τό παραμύθι θά πρέπει νά ΑΚΟΥΓΕΤΑΙ. Δίνεται ἔτσι ἡ εὐκαιρία στά παιδιὰ νά κυτταχοῦν, νά γελάσουν ἢ νά σχολιάσουν κατά τά κέφια τους. Ἰδανική φυσικά περίσταση γιά μιὰ τέτοια ἀντιμετώπιση εἶναι τό σχολεῖό.

Η ΗΧΟΓΡΑΦΗΣΗ

Τελευταία έχει διαδοθῆ ἀρκετά τό ΗΧΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟ παραμύθι. Στήν ἀρχή, ὄλοι σκέφτηκαν πώς εἶχε πιά βρεθῆ ἡ λύση στό πρόβλημα τῆς παρουσίας παραμυθιῶν. Ὁ ὄτσκος μπορεῖ νά ἀκούγεται ἀνετα ἀπό μιὰ ὁμάδα παιδιῶν καί ταυτόχρονα, χάρη στή συνοδεία τῆς μουσικῆς καί τῶν ἤχων, ἡ δημιουργική φαντασία τοῦ παιδιοῦ προωθεῖται ἀφάνταστα. Ὑπάρχουν στιγμές πού μιὰ ὁλόκληρη περιγραφή ἑνός παιδιοῦ ἢ μιᾶς μάχης, γιά παράδειγμα, μπορεῖ νά ἀντικατασταθῆ ἀπό ἕνα μουσικό κομμάτι ἀφήνοντας τό παιδί ἐλεύθερο νά πλάσῃ τό χῶρο καταπώς προτιμᾷ.

Φαίνεται ὅμως, πώς κάθε φορά πού κάνουμε **δύο βήματα** μπροστά θά πρέπει νά κοντοστεκώμαστε καί νά κάνουμε **ἕνα βήμα** πίσω. Ἔτσι θά δοῦμε, πώς μέ τόν ὄτσκο ἢ τήν κασσέτα κερδίσαμε ὅσα εἶπαμε παραπάνω, μά ΧΑΣΑΜΕ κάτι πολύ σημαντικό. Στήν παραδοσιακή εἰκόνα τῆς ἀφήγησης ἑνός παραμυθιοῦ, αὐτός πού λέει τό παραμύθι, ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ἕνας ἀπλός ΜΕΣΑΖΟΝΤΑΣ. Δέν εἶναι, νά πούμε, ἕνας ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ φορέας ὅπως ἡ ἠχογράφηση. Ἀπεναντίας μάλιστα ΣΥΜΜΕΤΕΧΕΙ προσαρμόζοντας στό ἀκροατήριό του τήν ἀφήγηση, **πότε** ἐξηγῶντας καί **πότε** ἀλλάζοντας τή **φωνή** του ΓΙΑ ΝΑ ΚΡΑΤΗΣΗ ΤΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ τῶν δεκτῶν του. Ἰδιαίτερα σέ μιὰ συλλογική διαδικασία σάν αὐτή πού θέλουμε, ἡ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ἑνός ἀνθρώπινου πομποῦ ἢ μ' ἄλλα λόγια τοῦ δάσκαλου (πού, εὐαίσθητος καθώς εἶναι στίς ἀντιδράσεις τῶν παιδιῶν, προσαρμόζει τή ΔΙΠΛΗ αὐτή ἐπιχειρηματία στά ἰδανικώτερα γιά τήν κάθε ὁμάδα πλαίσια) εἶναι πραγματικά ΑΝΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΤΗ. Ὁ ΔΙΣΚΟΣ, ὅπως εἶναι φυσικό, ΚΑΤΑΡΓΕΙ τόν ἀνθρώπινο αὐτό πομπό καί ἡ ἀπώλεια εἶναι ἀρκετά σοβαρή ὥστε νά ἐπιστρέψουμε καί πάλι στόν παραδοσιακό τρόπο ἀφήγησης.

ΣΥΝΘΕΣΗ

Ἡ κατάκτησή μας ὅμως τῆς ἠχογράφησης δέ θά πεταχθῆ. Ἡ σύνθεση τοῦ παραδοσιακοῦ καί τοῦ νέου θά γίνῃ πάνω στήν ἰδανική λειτουργία ὅπου ὁ δάσκαλος παρουσιάζοντας ἕνα παραμύθι θάχη στή διάθεσή του τήν κατάλληλη προηχογραφημένη μουσική καί χάρη σέ μιὰ μικρή ἐξάσκηση, πού θάχη προηγηθῆ, θά ἐνσωματώσῃ τά μουσικά θέματα στήν ἀφήγηση του. Δέν ἀποκλείεται, τό βιβλίό πού θάχη μπροστά του μέ τό κείμενο τοῦ παραμυθιοῦ νά τοῦ παρέχῃ καί τίς κατάλληλες ἐνδείξεις γιά τήν ἀνετώτερη χρήση τῆς ἠχογράφησης.

Μπερδεφοδουλές;

Ἄν καί τά παραπάνω δέν εἶναι παρά μιὰ ΑΚΑΤΕΡΓΑΣΤΗ πρόταση, δέν πρέπει νά ξεχνᾷμε πώς ὁ ἀγῶνας γιά ἕνα καινούργιο κόσμο περνᾷ στή ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΜΑΣ ΖΩΗ μέ τή μορφή χίλιων **δύο ἀπαιτήσεων** σάν τίς πυκνοδιασπαρτες

ρίζες που δίνουν ζωή και θρέφουν θερμά δάκρυα πάνω απ'τό χώμα. Χωρίς αυτές ο αγώνας μας καταδικάζεται να μεύνη στη σφαύρα της θεωρίας της τραγικά ξεκομμένης απ'τήν καθημερινή ανθρώπινη εμπειρία. 'Η θυσία της βολής μας στην ύπηρεσία του ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟΥ και του ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΥ είναι τό πρώτο που πρέπει να ΔΩΣΟΥΜΕ για να τρανωθῆ τό ρεύμα της ΑΛΛΑΓΗΣ.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ... Βασική λοιπόν διαπίστωση είναι ὅτι ἡ παρουσίαση τοῦ παραμυθιοῦ δέν μπορεῖ νά γίνεται ἀπό ἕνα βιβλίο που ἀπευθύνεται σέ ἕνα καί μόνο δέκτη.

... ΚΑΙ ΕΡΩΤΗΜΑ : θά πρέπει λοιπόν νά καταργηθῆ τό παιδικό βιβλίο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: θάταν ἐπιπόλαιο νά συμπεράνη κανείς πώς οἱ παραπάνω ἀπόψεις στρέφονται ἐνάντια στό παιδικό βιβλίο. 'Η κουβέντα μας περιορίζεται στις λειτουργίες ἐκεῖνες τοῦ παραμυθιοῦ (ὅπως για παράδειγμα ἡ συλλογικότητα) που κατά τή γνώμη μας πρέπει νά ΕΝΙΣΧΥΘΟΥΝ στό μέλλον. Τό παιδικό ποιῆμα, τό τραγούδι, οἱ παιδικές ἱστορίες καί ἡ εἰκονογραφημένη διδασκαλία είναι περιοχές που ἔχουν ἀναπτυχθῆ (ἰδιαίτερα σέ ξένες χώρες) σέ πολύ ὑψηλό βαθμό· ἐξυπηρετῶντας πρωταρχικές λειτουργίες ἐκπαίδευσης καί αἰσθητικῆς ἀγωγῆς. 'Ακόμα καί τό παραμύθι μπορεῖ νά ἐνταχθῆ σέ τέτοιες ἀνάγκες, ἔτσι ὥστε νά διευκολύνη τήν πολιτιστική παροχή τοῦ κοινωνικοῦ χώρου πρός τό παιδί μέ τή μορφή ἄρτιων ἐκδόσεων ἀπό ὑπεύθυνους δημιουργούς-παιδαγωγούς.

"Αν ὁμως κάνουμε ὅλη αὐτή τήν ἐρευνητική προσπάθεια, εἶναι γιατί πιστεύουμε πώς ΕΙΔΙΚΑ ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ μπορεῖ νά ἐξυπηρετήση καί πολύ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΕΣ λειτουργίες, ὅπως οἱ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ ΜΕ ΤΟΥΣ ΓΥΡΩ ΤΟΥ, που μέχρι σήμερα ΣΚΟΠΙΜΑ παραμερίστηκαν ἢ ἀγνοήθηκαν. Αὐτές ἀκριβῶς τίς λειτουργίες πᾶμε νά ἐντοπίσουμε καί νά ἀξιοποιήσουμε, ἰδιαίτερα σέ σχέση μέ τό ΣΧΟΛΙΚΟ περιβάλλον.

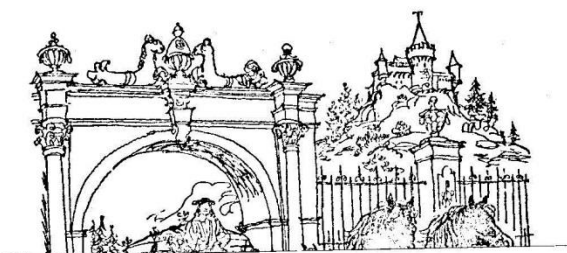

Η ΕΙΚΟΝΑ

Ἄπ' ὅσα ἔχουμε μέχρις στιγμῆς πῆ, εἶναι φανερό πὺς ἡ εἰκόνα γιὰ νὰ ΕΝΤΑΧΘΗ στῆ συλλογικὴ διαδικασίᾳ πού ἐπιθυμοῦμε, πρέπει νὰ πάρη τὴ μορφή προβαλλόμενης εἰκόνας (ὅπως εἶναι οἱ φωτεινές διαφάνειες ἢ τὸ κινηματογραφικὸ φύλμ ἢ ἀκόμη ἡ τηλεόραση). Τὸ ἴδιο ἄλλωστε φανερό εἶναι πὺς οἱ συμβατικὲς ἀπεικονίσεις σκηνοῦ τοῦ παραμυθιοῦ ΔΕΣΜΕΥΟΥΝ τὴν δημιουργικότητα τῆς φαντασίας τοῦ παιδιοῦ γιὰτὶ τὸ καθοδηγοῦν σέ ΠΡΟΚΑΘΟΡΙΣΜΕΝΕΣ ἀπὸ ἄλλους ΕΠΙΛΟΓΕΣ στοιχείων τοῦ παραμυθιοῦ, καὶ προκαθορισμένους ΤΡΟΠΟΥΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ καὶ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ τῶν στοιχείων αὐτῶν. Τοῦτο φαίνεται ξεκάθαρα στὶς παρακάτω εἰκόνας πού ἔχουν παρῆ ἀπὸ διαφορετικὲς εἰκονογραφίσεις τοῦ ἴδιου παραμυθιοῦ. Ἀναπαράσταση πού παραπέμπει στὸν Εὐρωπαϊκὸ Μεσαίωνα ἢ πρώτη, δεσμεύει τὴ φαντασίᾳ τοῦ παιδιοῦ χωρὶς νὰ ἐξυπηρετῆ καμμιά λειτουργικὴ ἀναγκαιότητα. Πιὸ λειτουργικὴ ἢ δεύτερη, καλλιεργεῖ μιὰ ἀντίληψη ἀναπαράστασης κοντὰ στὴν λαϊκὴ τέχνη καὶ παράδοση, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποφεύγῃ τὴ καθήλωση τῆς δημιουργικῆς φαντασίας τοῦ παιδιοῦ σέ ἓνα προκαθορισμένο πλαίσιο.* Ὅχι πὺς παρόμοιος καθορισμὸς δέν γίνεται ἩΔΗ ἀπ' τὸ κείμενο τοῦ παραμυθιοῦ ὅπου δεχτήκαμε τὴ παρουσία τῶν ἐξωπραγματικῶν στοιχείων σάν ἀπαραίτητη. Ὁ ἀναγνώστης ὅμως θὰ θυμᾶται πὺς ὁ λόγος πού τονύσαμε τὰ στοιχεῖα αὐτά, ἦταν ἀκριβῶς ἡ ΠΡΟΩΘΗΣΗ τῆς δημιουργικῆς φαντασίας τοῦ παιδιοῦ. Κάθε ἄλλο παρά μᾶς ἐνδύεφερε ἢ προώθηση πολιτιστικῶν δομῶν τοῦ Μεσαίωνα ἢ ἄλλων ἐποχῶν. Ἔτσι, εἴπαμε ὅτι τὸ παιδί "ΠΛΑΘΕΙ" τὰ ἐξωπραγματικὰ στοιχεῖα μέ τὴ φαντασίᾳ του καὶ μέ τρόπο ἀυθαίρετο (ὅχι δηλαδή μέ συνέπεια σέ μιὰ πολιτιστικὴ ἀντίληψη). Ἄν τώρα ἐμεῖς μέ τὴν εἰκόνα ΠΕΙΘΑΡΧΗΣΟΥΜΕ τὸ παιδί σέ αἰσθητικὰ μοντέλα τόσο συγκεκριμένα, τότε σίγουρα ΟΥΤΕ τὴ δημιουργικὴ του φαντασία βοηθᾶμε καὶ φυσικὰ ΟΥΤΕ συντελοῦμε στῆ ΚΡΙΤΙΚΗ συμμετοχὴ τοῦ παιδιοῦ στὰ ὅσα ἀκούει.

Οἱ πιθανοὶ τρόποι γιὰ νὰ ξεπεραστῆ τὸ ἐμπόδιο αὐτὸ τῆς δέσμευσης τῆς δημιουργικῆς φαντασίας τῶν παιδιῶν θᾶταν ἴσως ἡ χρῆση ὑπερβολικά πολλῶν (πιθανὰ καὶ ἐπιπόκλητων) στοιχείων μέσα στὴν ἴδια εἰκόνα ὥστε τὸ παιδί νὰ ὑποχρεῶνεται σέ ΕΝΕΡΓΗ ΕΠΙΛΟΓΗ σύμφωνα μέ τὰ ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ του κριτήρια, ἢ, ἡ χρῆση ἐντελῶς ἀφηρημένων εἰκόνων (ἁρμονίες χρωματικῶν ὄγκων σέ ἀκαθόριστα σχήματα) ἔτσι ὥστε τὸ παιδί νὰ ΕΠΕΜΒΑΙΝΗ ὀργανώνοντας τὰ ἐρεθίσματα αὐτά σέ συγκεκριμένες φανταστικὲς εἰκόνας. Τέτοια ἀφηρημένα ἐρεθίσματα κινητοποιοῦν τὴ διάθεσή του γιὰ αἰσθητικὴ δημιουργία. Πειραματισμοὶ στὸ δεύτερο κυρίως τρόπο, ἔδειξαν ὅτι πράγματι τὰ παιδιὰ ἐνεργοποιοῦνται ἐντυπωσιακὰ χάρη στὶς ἀφηρημένες εἰκόνας καὶ τὴ συνοδεία μουσικῆς, ἀλλὰ ὑπάρχει ἀκόμα ἡ

* ἀναφερόμαστε στὶς εἰκόνας τῆς σελίδας 14.

ΔΕΣΜΕΥΤΙΚΗ ΔΥΣΧΕΡΕΙΑ τῶν τεχνικῶν μέσων καί τῆς σχετικῆς δύσκολης ἀποδοχῆς, ἐκ μέρους τῶν παιδιῶν μιᾶς τόσο ΠΟΛΥΠΛΟΚΗΣ παρακολούθησης πού δέν ἔχουν συνηθίσει ἢ ἐξασκηθῆ.

Τό κυριότερο ὅμως μειονέκτημα τέτοιων μεθόδων, βρῖσκεται στό γεγονός πώς ἡ ἀπαραύτητη, γιά τή συλλογικότητα, προβολή τῶν εἰκόνων καταργεῖ τόν ΖΩΝΤΑΝΟ ΑΦΗΓΗΤΗ πού κυττάζει τά παιδιά στά μάτια καί ΠΡΟΣΑΡΜΟΖΕΤΑΙ στίς ἀνάγκες τῆς κάθε συγκεκριμένης ομάδας. Γιά τόν λόγο αὐτό, ἡ ΟΠΤΙΚΗ συνοδεύα τοῦ παραμυθιοῦ μόνο σέ ἐξαιρετικές εὐκαιρίες μπορεῖ νά ἐπιδιωχθῆ (κάτι ὅς ποῦμε σάν μιᾶ ξεχωριστή ἐκδήλωση-παράσταση πού ὁλόκληρη ἡ τάξη θά παρακολουθήσῃ), καί ὄχι στά πλαίσια τοῦ τακτικοῦ σχολικοῦ προγράμματος πού πᾶμε νά χαράξουμε.

Μέ τόν ἴδιο τρόπο θᾶπρεπε ἴσως νά ἀντιμετωπίσουμε τήν ἑκτακτη ἐμπειρία τῆς παρακολούθησης μιᾶς θεατρικῆς παράστασης πού παρουσιάζει ἕνα παραμύθι παρέχοντας μιᾶ πολυπλοκή μέν, ἀλλ' ὀπσοδῆποτε συλλογική ἐμπειρία. Τέτοιου

εΐδους διαδικασίες, που βέβαια ξεφεύγουν απ' τους στόχους τής παρουσίας αυτής, θά πρέπει νά τς μελετήσουμε ΔΙΕΞΟΔΙΚΑ γιατί σίγουρα θά μπορούσαν νά ένταχθοϋν ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ σάν "εΐδικές έκδηλώσεις" σέ Ένα συστηματικό σχολικό πρόγραμμα.

Τέλος, θά πρέπει νά τονιστῆ ἡ ἀρνητική, ἄν ὄχι καταστροφική, παρουσία ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΩΝ συμβατικών εΐκόνων σέ παραμύθια που παρέχονται ἀπό τόν κινηματογράφο, τῆ τηλεόραση καί τά εΐκονογραφημένα έντυπα τύπου "κόμικς". Πέρα ἀπ' τό ὅτι ἡ λειτουργία τής συλλογικότητας καταργεΐται, πέρα ἀπ' τό ὅτι ἡ αΐσθητική ἀγωγή τοϋ παιδιοϋ ἐγκαταλείπεται στή "φώτιση" ἐπιστημονικά ἀκατάρτιστων καί παιδαγωγικά ἀνεϋθύνων καλλιτεχνῶν, οἱ συγκεκριμένες εΐκόνες ΝΕΚΡΩΝΟΥΝ κάθε τάση ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ φαντασίας στό παιδί, καί παρεμποδίζουν τήν βασικώτερη λειτουργία του: Τήν ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗ του καί ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ἀπό τούς γύρω συντρόφους του. Γι' αὐτό λοιπόν τό λόγο δικαιώνεται ξανά ἡ τάση νά "ἀκοϋμε Ένα παραμύθι" κι ὄχι "νά βλέπομε Ένα παραμύθι".

ΕΡΩΤΗΜΑ: Σέ ποιό βαθμό, τά ὄσα εΐπαμε γιά τήν εΐκόνα που "περιορίζει" ἀποτελοϋν θέση γενικώτερη σέ ἄλλους χώρους παιδείας καί διαπαιδαγώγησης;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θά πρέπει καί πάλι νά τονίσουμε ὅτι στίς μικρές ἡλικίες ἡ εΐκόνα τοϋ παραμυθιοϋ ἐξυπηρετεΐ ΓΝΩΣΤΙΚΕΣ-ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ἀνάγκες καί συνεπῶς ΠΡΕΠΕΙ νά εΐναι ΠΡΑΛΙΣΤΙΚΗ καί ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ. Ἀπλούστατα ὁμως τότε δέν μιλάμε γιά τς λειτουργίες τοϋ παραμυθιοϋ που ἔχουν παραγκωνιστῆ, μά γιά ἐκπαιδευτικές λειτουργίες που ποτέ δέν θά σκεφτόταν κανείς νά παραμερίση. Ἄς μή ξεχνᾶμε ὅτι ὄλη μας ἡ συζήτηση γίνεται πάντα σέ ἀναφορά μέ τῆ χρήση παραμυθιῶν γιά ἀνάπτυξη συλλογικῶν δραστηριοτήτων στό σχολείο.

ΜΕΛΕΤΩΝΤΑΣ
ΚΑΙ
ΨΑΧΝΟΝΤΑΣ

Φτάνουμε ἔτσι στό τέλος τής ἀναζήτησῆς μας.
Ἄποφύγαμε μέχρι τώρα συστηματικά νά προτεΐνουμε Ένα συγκεκριμένο τρόπο ένταξης τοϋ παραμυθιοϋ στό ἐπίσημο σχολικό πρόγραμμα τής Στοιχειώδους Ἐκπαίδευσης (Δημοτικό) που θά

προωθοϋσε τς ἐπιθυμητές λειτουργίες κοινωνικοποίησης. Αὐτό ἔγινε, γιατί τό ἀντικείμενο μιᾶς τέτοιας πρότασης θά πρέπει νά ναι προϋόν πλατείας καί ἴσως πολύχρονης ἔρευνας ἀρμόδιων παιδαγωγῶν κι ἐπιστημόνων, κι ὄχι κάποιου, φωτισμέ-

νου ίσως, μά συνήθως αναρμόδιου πνευματικού ανθρώπου. Τέτοιου είδους έρευνα σε κλίμακα πού καθορίζεται άπ'τά στενά όρια τής ίδιωτικής πρωτοβουλίας έχει ήδη ξεκινήσει στη χώρα μας και οι σκέψεις πού προηγήθηκαν θα μπορούσαν να θεωρηθούν καρπού της. Χωρίς να επέκταθούμε σε αναλύσεις επιστημονικά άβέβαιων άκόμη ύποθέσεων, θα μπορούσαμε με δύο λόγια να όρίσουμε σάν βασική κατεύθυνση τής έρευνας αυτής, τήν ΕΝΤΑΞΗ όλων τών δημιουργικών μαθημάτων (ίχνογραφία, χειροτεχνία, ώδική, μουσική, ρυθμική κ.λ.π.) σε ένα ΕΝΙΑΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ όπου τά παιδιά κάθε τάξης θα ξεκινούν με ΒΑΣΗ ένα παραμύθι για να ΣΥΝΕΡΓΑΣΤΟΥΝ και να έτοιμάσουν τήν παρουσίαση-παράσταση του παραμυθιού τους στις άλλες τάξεις. Όλη αυτή ή διαδικασία, καταμερισμένη σε ανάλογες μικρές ομάδες εργασίας, θα δίνη στό παιδί τήν ευκαιρία να νοιώση σάν ΜΕΛΟΣ ΜΙΑΣ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗΣ ΜΟΝΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΕΝΟΣ ΣΥΝΟΛΟΥ. Χάρη σε μία ανάλογη αντιμετώπιση τό παιδί έντάσσεται σε μία ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΕ ΣΜΙΚΡΥΝΣΗ και συνειδητοποιεί προβλήματα πού άργότερα θα χρειαστή να λύση σε πραγματική κοινωνική κλίμακα. Όλα αυτά όμως, δέν είναι παρά στόχοι και έπιδιώξεις πού ή επιστημονική έρευνα άγωνίζεται άκόμα να υλοποιήση.

**-ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-
ΓΙΑ
ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΑΠΟ ΣΗΜΕΡΑ**

Μέχρι να άπαντηθούν όλα όσα συζητήσαμε από τήν επιστημονική έρευνα, ΔΥΟ είναι τά βασικά σημεια όπου με κάποια βεβαιότητα ΜΠΟΡΟΥΜΕ αυτή τή στιγμή να σταθούμε:

Πρώτο, τό ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ τών παραμυθιών χρειάζεται ΕΝΑΔΟΥΛΕΜΑ πάνω σε ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΕΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ, αλλά και με έντονη χρήση του ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥ (όπως και του ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ) ύλικού με τά έξωπραγματικά στοιχεία πού τόσο άνάγκη έχει ή φαντασία του παιδιού για να ενεργοποιηθί.

Και δεύτερο και τό πιο σημαντικό: Άνεξάρτητα από τό ύδιο τό παραμύθι, θα πρέπει να φροντίσουμε τις ΣΥΝΘΗΚΕΣ όπου αυτό θα λειτουργήση. Άς περάσουν σε δεύτερη μοτρα οι λειτουργίες έκείνες του παραδοσιακού παραμυθιού (όπως π.χ. ή στενά έννόμενη έκπαίδευση) πού μπορούν να έξυπηρετηθούν σήμερα από εκατοντάδες άλλα κανάλια τής σύγχρονης ζωής. Θα πρέπει να φάξουμε για τρόπους πού καθιστούν τό άκουσμα του παραμυθιού ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ. Μαζί με άλλα παιδιά, τό κάθε παιδί θα πρέπει να καλήται να ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΘΗ και να άφομοιωθί σε μία κοινωνική διαδικασία πάντα διατηρώντας τήν ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΤΟΥ ΚΡΙΤΙΚΗ ΜΑΤΙΑ. Κάι τό πιο άντιδραστικό παραμύθι, στό φως μιας κριτικής συζήτησης πού θα άκολουθήση μεταξύ τών παιδιών (και πού έχουμε τήν ΕΥΘΥΝΗ να προκαλέσουμε) μπορεί να σταθί σάν άπλό έρέθισμα στην ύπηρεσία τής κοινωνικής ζύμωσης.